

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Львівська політехніка»

ПАРУТА ОЛЕНА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 340.12:316.61

ПРАВОВА ІДЕНТИЧНІСТЬ ОСОБИ

12.00.01 – теорія та історія держави і права;
історія політичних і правових учень

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Львів – 2017

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі теорії та філософії права Навчально-наукового інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка»

Науковий керівник: доктор юридичних наук, доцент
Жаровська Ірина Мирославівна,
Навчально-науковий інститут права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»,
професор кафедри теорії та філософії права

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України,
Бисага Юрій Михайлович,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
завідувач кафедри конституційного права та
порівняльного правознавства юридичного факультету

кандидат юридичних наук, доцент
Фігель Юлія Осипівна,
Львівський торговельно-економічний університет,
доцент кафедри теорії держави і права

Захист відбудеться «27» лютого 2017 р. о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д. 35.052.19 у Національному університеті «Львівська політехніка» (79008, м. Львів, вул. Князя Романа, 1-3, ауд. 301 XIX навчального корпусу)

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного університету «Львівська політехніка» (79013, м. Львів, вул. Професорська, 1)

Автореферат розісланий «20» січня 2017 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н. П. Бортник

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Правова політика демократичної держави сьогодні зосереджена на пошуку шляхів вирішення проблем, пов'язаних із подоланням конкретно-історичних наслідків ідеології соціалізму, а також із труднощами видозміни суперечливої системи юридичної науки на складному етапі її функціонування. Питання правового виховання, правової соціалізації, законності і правопорядку вимагають від теоретичного правознавства інтенсифікації й переосмислення дослідження ролі особи як основного творця державно-правових відносин.

Одним із таких напрямів є аналіз правової ідентичності особи. Він актуалізується у зв'язку із: 1) трансформаційними змінами цінностей у суспільстві, ускладненням глобалізаційних процесів сучасності; 2) розглядом проблем сутності людини у праві, що особливо актуальне для України в час проведення правових реформ в умовах надзвичайної політизації та економічної нестабільності; 3) зміною світоглядних основ суспільства, що спричиняє потребу оновлення вітчизняної юридичної науки, її застарілої теорії, що функціонувала поза європейським і світовим демократичним контекстом; 4) дослідження умотивовується ще й у зв'язку із запровадженням правової політики, спрямованої на формування європейських правових цінностей у громадян, утвердження невідчужуваних прав людини та верховенства права.

Однак, попри теоретичну і практичну потребу в розробці означеної проблеми, у спеціальній літературі проблеми правової ідентичності досліджено недостатньо.

Водночас, чимало мислителів минулого розглядали зв'язок людини та держави, зокрема Аристотель, Платон, Сократ, Цицерон, Г. Гроцій, Т. Гобс, І. Кант, Дж. Локк. Роль соціальної ідентичності проаналізовано в наукових дослідженнях З. Фрейда, Е. Еріксона, Ф. Ніцше, Е. Фромма. Взаємообумовленість діяльності людини і її соціального становища відображено в поглядах українських мислителів та державних діячів, як-то: Б. Кістяківського, І. Франка, М. Грушевського, Д. Донцова, М. Драгоманова, В. Винниченка та ін.

Теоретичним підґрунтям для дослідження правової ідентичності особи були праці таких вчених: Ю. Бисаги, О. Зайчука, П. Захарченка, М. Кельмана, О. Костенка, В. Котюка, Н. Оніщенко, О. Петришина, П. Рабіновича, О. Скакун, Ю. Фігель (під час розгляду теоретико-правових явищ сучасної правової реальності); С. Бостана, В. Макарчука, М. Никифорака (щодо історичних аспектів досліджуваної проблематики); Н. Бортник, І. Жаровської, В. Ковальчука, І. Личенко, О. Остапенка (щодо аналізу взаємовпливу особи та органів державної влади); О. Балинської, Т. Гарасиміва, О. Грищук, С. Сливки, А. Токарської, М. Цимбалюка (щодо формування правової ідентичності та правової свідомості особи); А. Аарніо, Н. Ісаєвої, Є. Резнікова, С. Хантінгтона, Ю. Хабермаса (щодо механізму формування правової ідентичності особи) та ін.

Однак, незважаючи на певну зацікавленість науковців проблемами особи у праві, комплексного монографічного дослідження правової іден-

тичності в Україні досі не здійснювалося, що й зумовило вибір теми дисертації та визначило основний напрям наукового пошуку.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації узгоджується з Пріоритетними напрямками розвитку правової науки на 2016–2020 рр., затвердженими Національною академією правових наук України 03.03.2016, а також безпосередньо пов'язана з науково-дослідною роботою кафедри теорії та філософії права Навчально-наукового інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка» «Філософські та теоретичні концепції держави і права» (державний реєстраційний номер 0113U001356).

Мета і задачі дослідження. *Метою* дисертаційної роботи є загальнотеоретичний аналіз правової ідентичності особи.

Для досягнення вказаної мети сформовано такі *задачі*:

- здійснити огляд джерельної бази і визначити методологію дослідження правової ідентичності;
- дослідити процес генези правової ідентичності;
- розкрити сутність правової ідентичності особи як юридичної категорії;
- виокремити структурні компоненти, функції та види правової ідентичності особи;
- розглянути механізм формування правової ідентичності особи;
- охарактеризувати основні елементи механізму формування правової ідентичності;
- встановити забезпечувальні елементи механізму формування правової ідентичності особи;
- з'ясувати проблеми ідентичності особи у сучасному глобалізованому суспільстві;
- виявити проблеми формування та функціонування правової ідентичності особи в Україні;
- запропонувати шляхи вирішення проблем правової ідентичності особи в Україні.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, у правовому полі яких формується права ідентичність особи.

Предмет дослідження – права ідентичність особи.

Методи дослідження. Достовірність і теоретико-практичну обґрунтованість дисертаційного дослідження забезпечено за допомогою комплексу філософських, загальнонаукових та спеціально-наукових методів, вибір яких зумовлений метою і задачами, сформульованими в роботі.

За допомогою діалектичного методу наукового пізнання досліджено правову ідентичність як правову категорію (підрозділ 1.3), функції правової ідентичності, визначено її структурні компоненти та види (підрозділ 1.4). Для виявлення проблем правової ідентичності особи у глобалізованому суспільстві (підрозділ 3.1), у процесі наукового пошуку шляхів їхнього вирішення в Україні (підрозділ 3.3) застосовано синергетичний підхід. Історичний метод

використано для дослідження розвитку концепції правової ідентичності (підрозділ 1.2), з'ясування проблем формування та функціонування правової ідентичності особи в Україні (підрозділ 3.2). Формально-юридичний метод використано для формулювання основних теоретичних положень дисертаційної роботи (підрозділи 1.3, 1.4, 2.1, 2.2). Під час дослідження основних і забезпечувальних елементів механізму формування правової ідентичності використано інтегративний метод (підрозділи 2.2, 2.3). Функціональний метод застосовано для дослідження ролі правової ідентичності особи в процесі зміни та розвитку правової системи, а також для пошуку шляхів вирішення проблем правової ідентичності особи в Україні (підрозділ 3.3).

Достовірність та обґрунтованість висновків дослідження підтверджується емпіричними даними, репрезентативність яких засвідчена зібраним упродовж 2013–2016 років матеріалом. За спеціально розробленими анкетами опитано 300 респондентів, серед яких 100 працівників органів публічної влади (суду, прокуратури, державної фіскальної служби, органів місцевого самоврядування) та 200 громадян, що не перебувають на публічній службі. Окрім того, вивчено матеріали адміністративних та кримінальних справ, результати розгляду яких підтверджують наявність проблем правової ідентичності загальних і спеціальних суб'єктів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим в українській теоретико-правовій науці комплексним дослідженням правової ідентичності особи, оскільки:

вперше:

– запропоновано з метою оновлення загальнотеоретичного правознавства ввести в систему юридичних категорій правову ідентичність як персоналізовану якість особи, яка відображає стан психологічного засвоєння власного правового статусу і свідчить про усвідомлення особою своєї ролі у правовій системі;

– визначено правову ідентифікацію як інтелектуальний процес самооцінки і самоприйняття особою її індивідуального правового статусу, що формує правову ідентичність як персоналізовану якість особи;

– узагальнено функції правової ідентичності особи, з-поміж яких когнітивна, ціннісна, емоційна, регулятивна, превентивна, захисна, пошукова та адаптаційна;

– виокремлено види правової ідентичності особи: за сферою діяльності суб'єкта правової ідентичності (правова ідентичність загального і професійного суб'єкта); за громадянством (правова ідентичність громадян, іноземців, інших категорій суб'єктів); за ступенем суспільної користі (позитивна та негативна);

удосконалено:

– методологічні підходи до дослідження правової ідентичності особи та вчення про генезис наукових поглядів шляхом виокремлення основних історичних етапів її розвитку;

- поняття механізму формування правової ідентичності особи, завдяки диференціації послідовних етапів: ознайомлення з правовою реальністю, відбір та інтеріоризація елементів правового статусу, діяльнісний етап;

- підхід до визначення елементів механізму формування правової ідентичності, а саме, через поділ на основні (об'єкт і суб'єкт правової ідентифікації) та забезпечувальні (індивідуальні та соціально-правові) чинники впливу;

- розуміння структури правової ідентичності шляхом виокремлення нормативного, психологічного і поведінкового компонентів;

дістали подальший розвиток:

- вчення про структуру соціальної ідентичності на основі дослідження взаємодії правової та інших видів соціальної ідентичності;

- положення щодо значення кризи правової ідентичності особи у глобалізованому суспільстві;

- положення щодо вдосконалення правової політики держави для вирішення проблем правової ідентичності в Україні.

Практичне значення дисертаційної роботи полягає в тому, що отримані висновки та пропозиції можуть бути використані для вдосконалення концептуальних положень загальнотеоретичної юриспруденції, є практично корисними в процесі розбудови держави.

Сформульовані й обґрунтовані в дисертації положення можуть бути використані у:

- *правотворчості* – щодо реформування правової політики держави у сфері правової освіти, юридичного всеобучу та системи правового виховання громадян;

- *правореалізації* – для подальшого розроблення практичних заходів щодо забезпечення правомірної поведінки суб'єктів у процесі реалізації права; (Довідка №293в/13/07-2016 від 04.11.2016 р. Управління кадрового забезпечення ГУНП у Львівській області)

- *науково-дослідній роботі* – для розвитку науки теорії держави і права та поглиблення знань про державно-правові явища у зв'язку з необхідністю оновлення методологічних підходів до проблем правової соціалізації, правової свідомості і правової культури;

- *навчальному процесі* – під час викладання таких дисциплін, як «Теорія держави і права», «Актуальні проблеми теорії держави і права», «Філософія права», «Конституційне право України» та низки галузевих дисциплін, а також підготовки відповідних навчально-методичних матеріалів (Довідка №67-01-1819 від 22.10.2015 р. НУ «Львівська політехніка»).

Апробація результатів дослідження. Дисертація виконана й обговорена на засіданні кафедри теорії та філософії права Навчально-наукового інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка». Результати роботи оприлюднено на науково-практичних заходах: «Нове міжнародне та національне законодавство – нові завдання юридичної науки» (Київ, 2013), «Сучасні правові системи світу: тенденції та фактори

розвитку» (Запоріжжя, 2013), «Держава і право: проблеми становлення і стратегія розвитку» (Херсон, 2013), «Державотворення та правотворення в Україні: проблеми та перспективи розвитку» (Львів, 2013), «Державотворення та правотворення в Україні: проблеми та перспективи розвитку» (Львів, 2014), «Державотворення та правотворення в Україні: проблеми та перспективи розвитку» (Львів, 2015), «Державотворення та правотворення в Україні: проблеми та перспективи розвитку» (Львів, 2016), «XII Mezinárodní vědecká - praktická konference «Zprávy vědecké ideje» - 2016» (Praha, 2016)

Публікації. Основні положення та результати дисертації опубліковано в підрозділі монографії, семи статтях: шість – у фахових виданнях України, одна – в іноземному та у восьми тезах доповідей на наукових конференціях.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, що охоплюють десять підрозділів, висновків, додатків та списку використаних джерел. Загальний обсяг рукопису становить 244 сторінки. Список використаних джерел містить 316 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційної роботи; зазначено її зв'язок з науковими програмами, планами, темами; висвітлено ступінь розроблення та методи наукового аналізу; визначено мету і задачі дослідження; розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів; подано відомості щодо публікацій; вказано форми апробації та впровадження одержаних результатів.

Розділ 1 «Теоретико-методологічний аналіз правової ідентичності особи» містить чотири підрозділи, в яких викладено наукознавчі засади дослідження правової ідентичності особи.

У *підрозділі 1.1 «Огляд джерельної бази та методологія дослідження правової ідентичності»* вказано, що підґрунтям дослідження слугували доробки науковців щодо соціального та правового становища особи, її провідна роль у правовому житті суспільства, доктрини гуманізації державно-правових відносин через визначальну роль цінності кожної особистості. Констатовано необхідність оновлення методологічних підходів до таких явищ, як правосвідомість, правова культура суб'єкта права через відхід від колективної доктрини шляхом акценту на особистісних якостях індивіда.

Філософсько-світоглядною основою дослідження правової ідентичності особи слугував принцип плюралізму. Автор виходить з позицій, що плюралізм зумовлений тим, що правова ідентичність – явище змінне, яке проявляється в різноманітності індивідуальності кожної окремої людини, що зумовило використання комплексу філософських, загальнонаукових та спеціальних методів дослідження в їхній взаємодії.

У *підрозділі 1.2 «Генеza правової ідентичності особи»* виділено історичні етапи розвитку поглядів на правову ідентичність особи.

Встановлено, що зародки ідеї про правову ідентичність простежуються ще в поглядах античних мислителів щодо необхідності розвитку індивідуальних якостей людини в соціальному житті. Важливим етапом став розвиток доктрини соціальної ідентичності як ключової категорії процесу пізнання, з'ясування особою власної соціальної сутності, індивідуальної ролі та значущості в суспільстві. Виділення правової ідентичності відбувалося в межах різних гуманітарних наук, що зумовило інтегративність досліджуваної категорії. Акцентовано увагу на необхідності приділити більше уваги вченням про правову ідентичність у межах загальнотеоретичної юриспруденції, зважаючи на її вагомість для державно-правової реальності.

У підрозділі 1.3 «*Правова ідентичність особи як юридична категорія*» розглянуто правову ідентичність як одну із форм соціальної ідентичності особи, яка виступає наслідком соціального самовизначення людини, результатом власного ототожнення особи зі своїм правовим статусом через засвоєння правових норм та цінностей.

Обґрунтовано необхідність уведення правової ідентичності особи до системи категорій теорії держави і права. Юридичну природу правової ідентичності особи підтверджено її тісним взаємозв'язком із правосвідомістю, правовим статусом та правовою поведінкою.

Подано авторське визначення та ознаки правової ідентичності особи.

У підрозділі 1.4 «*Структурні компоненти, функції та види правової ідентичності особи*» виокремлено структурні компоненти правової ідентичності, серед яких нормативний, психологічний та поведінковий. Нормативний компонент представлено через об'єктивне визначення елементів правового статусу особи. Інтелектуальна діяльність особи щодо осмислення та психологічного засвоєння індивідуального правового статусу є психологічним компонентом правової ідентичності особи. Поведінковий компонент виражається в наявності причинно-наслідкового зв'язку між правовою ідентичністю та правовою поведінкою.

Визначено функції правової ідентичності: когнітивна (ознайомлення людини з нормами, які розкривають її індивідуальний правовий статус), ціннісна (формування ціннісних уявлень особи про право та вагомість особистої участі у правовому житті суспільства), пошукова (відповідь на питання самобутності особи), адаптаційна (забезпечує пристосованість особи до соціально-правової реальності), регулятивна (вплив на правову поведінку особи), превентивна (засіб боротьби з деформаціями правової свідомості), емоційна (чинник емоційної саморегуляції), захисна (відвернення можливості бути суб'єктом юридичної відповідальності).

Запропоновано авторську класифікацію видів правової ідентичності особи.

Розділ 2 «Механізм формування правової ідентичності особи» містить три підрозділи, у яких висвітлено поняття, основні та забезпечувальні елементи механізму формування правової ідентичності особи.

У підрозділі 2.1 «Поняття механізму формування правової ідентичності особи» констатовано, що механізмом формування правової ідентичності особи є процес правової ідентифікації. Поняття «правова ідентифікація» та «правова ідентичність» співвіднесено як процес і результат засвоєння особою індивідуального правового статусу.

Визначено й описано три етапи механізму формування правової ідентичності особи: ознайомлення з правовою реальністю (первинне ознайомлення особи з правовими нормами, принципами, традиціями, які керують життям спільноти, до якої належить особа, початок поступової інтеграції особи у правове життя суспільства); відбір та інтеріоризація елементів правового статусу (ситуативний відбір елементів індивідуального правового статусу та їхнє психологічне засвоєння особою); діяльнісний етап (самосприйняття особою ролі суб'єкта права, наявність в особі відчуттів інтегрованості у правовому просторі).

Змінність індивідуального правового статусу особи зумовлює динамічність правової ідентичності, що визначає циклічність процесу правової ідентифікації.

У підрозділі 2.2 «Основні елементи механізму формування правової ідентичності особи» виділено об'єкт та суб'єкт як основні елементи механізму формування правової ідентичності.

Встановлено, що безпосереднім об'єктом ідентифікації особи виступає її індивідуальний правовий статус. Для досягнення мети дослідження правовий статус як об'єкт ідентифікації досліджено в таких проявах: даний від народження і набутий, добровільний і примусовий, реальний і фіктивний, що дало змогу виявити індивідуальні та соціально-правові чинники впливу на правову ідентичність особи.

Констатовано, що суб'єктом правової ідентичності є суб'єкт права – фізична особа, яка зазнала впливу правової соціалізації, наділена правосуб'єктністю, яка має достатній рівень теоретичних знань і практичний досвід реалізації правових норм та характеризується високою правовою активністю.

У підрозділі 2.3 «Забезпечувальні елементи механізму формування правової ідентичності особи» доведено, що такими є чинники впливу на механізм формування правової ідентичності особи. Їх позиціоновано як явища матеріального чи духовного світу, які впливають на процес правової ідентифікації та можуть привести до формування і зміни правової ідентичності.

Досліджено дві групи чинників впливу на механізм формування правової ідентичності особи: індивідуальні (інтелект, характер, емоційність, духовність) та соціально-правові (дієвість правових норм та їх забезпеченість державним захистом, загальний стан розвитку правової системи, доступність права, правова культура, об'єктивність правосуддя, ефективність механізму правового виховання тощо).

Розділ 3 «Правова ідентичність особи на сучасному етапі розвитку державності» містить три підрозділи, присвячені дослідженню проблем фор-

мування та функціонування правової ідентичності особи в Україні, а також пошуку ефективних шляхів вирішення виявлених проблем.

У підрозділі 3.1 «Проблеми правової ідентичності особи у глобалізованому суспільстві» з'ясовано, що в глобальному контексті питання правової ідентичності пов'язане з тим, що нині особа виступає членом багаторівневого суспільства – глобального, регіонального, національного та локального.

Глобалізаційні процеси сучасності мають динамічний вплив на феномен правової ідентичності. Трансформація суверенітету держави, зміна правової системи, державної влади, вплив наднаціональних утворень, резонанс між національним та глобальним правом і низка інших глобалізаційних проблем негативно впливають на особу.

Констатовано кризу правової ідентичності у глобалізованому суспільстві, що може призвести до девіацій правової свідомості громадян, породжує маргінальну поведінку, перешкоджає державному розвитку. Доведено, що кризу правової ідентичності не варто розглядати лише як руйнівну, адже вона є обов'язковим елементом правових реформ.

Правову ідентичність особи визначено як державотворчу соціально-психологічну детермінанту активного правового життя. Вказано, що особа, яка володіє позитивною правовою ідентичністю, здатна повною мірою реалізовувати суб'єктивні права, здійснювати обов'язки, володіє достатнім рівнем правової культури, а правова діяльність такої особи спрямована на захист суспільно значущих цінностей свободи, справедливості та правопорядку.

У підрозділі 3.2 «Проблеми формування та функціонування правової ідентичності особи в Україні» досліджено проблеми правової ідентичності в Україні.

Встановлено зв'язок проблеми правової ідентифікації та неналежного процесу правового виховання. Констатовано низький рівень правової обізнаності громадян України через проблеми доступності права та відповідно низький рівень їхньої правової активності. Виявлено відсутність належної правової ідеології, здатної популяризувати правовіру поведінку.

З'ясовано, що характер правової ідентичності особи залежить від ієрархії її ціннісних уявлень та правових установок, які формуються в процесі правової соціалізації та правового виховання. Доведено, що недієвість гарантії прав людини в Україні є причиною поширення правового нігілізму, що формує негативну правову ідентичність.

Встановлено зв'язок між характером професійної правової ідентичності особи та ефективністю роботи органів державної влади.

У підрозділі 3.3 «Шляхи вирішення проблем правової ідентичності особи в Україні» наведено рекомендації щодо удосконалення правової політики держави для вирішення проблем правової ідентичності, з-поміж яких: забезпечення демократизації та гуманізації правових норм; досягнення систематичної правової обізнаності населення; створення комплексного підходу щодо організації правового виховання населення; підвищення престижу пра-

ва; підвищення довіри населення до державних органів; ефективність проведення політико-правових реформ; підвищення соціально-правової активності осіб; формування національно-патріотичної правової ідеології.

ВИСНОВКИ

У дисертації комплексно досліджено правову ідентичність особи у площині загальнотеоретичної юриспруденції. Для цього розкрито сутність правової ідентичності особи як юридичної категорії, її функції, компоненти та види, розглянуто механізм її формування, розкрито проблеми функціонування правової ідентичності особи в Україні та запропоновано шляхи їх вирішення. Основні наукові і практичні результати роботи полягають у такому:

1. Доведено, що сучасні проблеми в державній та правовій сферах зумовлюють необхідність підвищення уваги наукової спільноти до проблем ролі особи у правовій системі. Констатовано фрагментарність аналізу правової ідентичності в межах юриспруденції.

Аналіз стану дослідження правової ідентичності дозволяє констатувати неоднозначність та різноплановість у науковій оцінці правової ідентичності. Основою доктринального аналізу є класичні праці мислителів. Історіографію політико-правових досліджень проблем ідентичності вивчали в межах різних наук гуманітарного спрямування. Зазначене зумовлює комплексність досліджуваної категорії та відповідні методологічні підходи.

Встановлено плюралізм та взаємодоповненість наукових методів як основоположних ідей, керівних основ пізнавальної діяльності проблем правової ідентичності. Для дослідження правової ідентичності слід використовувати синергетичний підхід, що зумовлено відсутністю сталого розуміння сучасного вияву правової ідентичності особи, тому, приймаючи її за «точку біфуркації», досліджено тенденцію нелінійних змін. Антропологічний підхід, зумовлений загальною гуманізацією юридичної науки, передбачає перманентне розуміння правової ідентичності як індивідуальної якості особи. За допомогою соціолого-юридичного підходу визначені закономірності і динаміка функціонування правової ідентичності, наслідки дії правових норм на процес правової ідентифікації.

2. Узагальнено п'ять історичних етапів генезису вчень про правову ідентичність: (1) первинні зародки ідеї ідентичності в контексті вчення про людську неповторність та необхідність зв'язку громадянина з державою (античні мислителі); (2) дослідження правової сутності людини, розвитку права як ціннісної категорії (Середньовіччя); (3) розвиток доктрини прав людини та ідеї свободної волі особи (Просвітництво); (4) формування доктрини соціальної ідентичності та аналіз вольової сутності людини (XVIII–XX ст.); (5) розширення розуміння правової ідентичності як самостійної юридичної категорії, визначення її ролі для розвитку правової системи глобалізованого суспільства (сучасний етап).

3. Встановлено, що правова ідентичність – це персоналізована якість особи, яка відображає стан психологічного засвоєння власного правового статусу і свідчить про усвідомлення особою своєї ролі у правовій системі.

Виокремлено ознаки правової ідентичності особи, серед яких: індивідуальний характер; соціально-правова природа; формування в процесі правової ідентифікації; результат взаємодії особи та індивідуального правового статусу; внутрішній суб'єктивний імператив для правомірної поведінки; чинник підвищення правової активності особи; здатність до трансформації в процесі правової соціалізації.

4. Виокремлено структурні компоненти правової ідентичності особи, серед яких: нормативний (об'єктивне визначення елементів правового статусу особи), психологічний (інтелектуальна діяльність особи щодо осмислення і психологічного засвоєння індивідуального правового статусу) та поведінковий (обумовленість правової поведінки характером правової ідентичності особи). Функції правової ідентичності розуміються як основні напрями її впливу на правові відносини. За критерієм суб'єктивного спрямування функції згруповано у дві категорії: індивідуальні (такі функції правової ідентичності, при здійсненні яких суспільно корисний результат спрямований перш за все на суб'єкта правової ідентичності) та соціальні (функції, при яких проявляється суспільно корисна роль правової ідентичності не лише для її суб'єкта, але і для окремих соціальних груп чи суспільства у цілому).

Запропоновано класифікацію правової ідентичності особи: за сферою діяльності суб'єкта (загального суб'єкта і професійна правова ідентичність), за характером зв'язку з державою (громадянина, осіб, які не пов'язані з державою громадянством), за ступенем суспільної користі (позитивна і негативна правова ідентичність).

5. Встановлено, що механізмом формування правової ідентичності є процес правової ідентифікації. Його визначено як інтелектуальний процес самооцінки і самоприйняття особою її індивідуального правового статусу, що формує правову ідентичність як персоналізовану якість особи.

6. Визначено основні елементи механізму формування правової ідентичності: об'єкт (індивідуальний правовий статус особи) та суб'єкт правової ідентифікації (фізична особа, учасник процесу правової соціалізації, яка має достатній рівень теоретичних знань і практичний досвід реалізації правових норм, володіє комунікативними властивостями і характеризується високою правовою активністю).

7. Доведено, що забезпечувальними елементами механізму формування правової ідентичності особи є явища матеріального чи духовного світу, які, впливаючи на процес правової ідентифікації, спричиняють якісні зміни правової ідентичності. Їх розмежовано на дві основні групи: індивідуальні та соціально-правові. До індивідуальних належать інтелектуальні здібності особи, її характер, емоційність і духовність. До соціально-правової групи елементів віднесено: дієвість та забезпеченість державним захистом правових

норм, загальний стан розвитку правової системи, доступність права, стан розвитку інституту прав людини, правову культуру суспільства, об'єктивність правосуддя, рівень економічного розвитку держави, ефективність правового виховання тощо.

8. Досліджено, що глобалізаційні зміни супроводжуються руйнацією усталених форм людського співіснування, радикальною трансформацією системи цінностей суспільства, модернізацією правових явищ та нівелюванням традиційного ідентифікаційного процесу.

Доведено, що глобалізація, породжуючи цілий спектр проблем для правового самовизначення особи, провокує настання кризи правової ідентичності, яку потрактовано як стан правової невизначеності особи, часткової або повної втрати досягнутої раніше правової ідентичності.

Встановлено нормативне (виникає через істотні зміни в індивідуальному правовому статусі суб'єкта права, що породжується трансформацією правової реальності) або психологічне (сукупність особистісних чинників, які перешкоджають процесу правової адаптації особи) походження кризи правової ідентичності.

Акцентовано, що криза правової ідентичності може мати і руйнівні наслідки для особистості, і сприяти формуванню рис, які допоможуть особі в майбутньому зміцнити індивідуальний правовий статус та подолати негативні виклики глобалізації.

9. В Україні виявлено чимало недоліків у сфері правової ідентифікації, що зумовлено такими чинниками: низьким рівнем правової обізнаності громадян, фактичною незахищеністю прав людини, низькою правовою культурою, поширенням правового нігілізму, недостатнім рівнем матеріальної забезпеченості, корупцією, необ'єктивністю судової системи, прогалинами в законодавстві, макроекономічними та політичними факторами. Констатовано, що через недостатню дієвість правових норм право втрачає своє аксіологічне значення, а індивідуальний правовий статус особи як безпосередній об'єкт правової ідентифікації набуває фіктивних рис.

10. Запропоновано такі шляхи вирішення проблеми правової ідентичності в Україні, як:

– демократизація та гуманізація правових норм (закріплення принципів і норм, які містять демократичні цінності; розвиток механізмів, які забезпечують становлення, підтримку та розвиток демократичних інститутів у середині держави, закріплюють та сприяють розвитку прав людини);

– забезпечення правової обізнаності населення (підвищення доступності правових норм, належний юридико-технічний механізм та правильне тлумачення, посилення гарантій щодо забезпечення гласності в діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, удосконалення процедур оприлюднення нормативно-правових актів);

– удосконалення організаційних заходів правового виховання населення (з'ясування потреби володіння правовими знаннями населення України та

вжиття адресних заходів з підвищення рівня знань змісту індивідуального правового статусу; підготовка та перепідготовка фахівців різного рівня, залучених до процесу правового виховання; вироблення комплексу заходів правового виховання для різних вікових груп громадян; активізація діяльності агентів правової соціалізації);

– підвищення престижу права (забезпечення дієвості та ефективності правових норм шляхом реалізації принципу невідворотності юридичної відповідальності, приведення національного законодавства у відповідність до міжнародних правових стандартів);

– підвищення довіри населення до державних органів (завдяки налагодженню роботи судів відповідно до усталених у демократичному суспільстві принципів здійснення правосуддя та правоохоронної діяльності, ефективний розгляд скарг громадян на роботу судових та правоохоронних органів, забезпечення можливості вільного висвітлення проблем роботи судових та правоохоронних органів у засобах масової інформації, усунення корупції та ефективна боротьба з будь-якими її проявами).

– ефективне здійснення політико-правових реформ, викликаних необхідністю комплексного та системного оновлення національного законодавства задля передачі більшої кількості владних повноважень органам місцевого самоврядування, оновлення судової гілки влади в Україні, а також необхідністю посилення гарантій захисту прав та свобод людини;

– підвищення соціально-правової активності осіб (залучення громадян до участі в управлінні державними справами завдяки створенню умов, які сприяють активній реалізації політичних прав, популяризація серед населення активності у співпраці з органами держави для відновлення порушених прав чи законних інтересів);

– формування національно-патріотичної правової ідеології, підпорядкованої завданням утвердження України як соціальної, суверенної, демократичної та правової держави, виховання у громадян почуттів власної гідності, відповідальності, солідарності в умовах верховенства права.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Парута О. В. Правова соціалізація : [моногр.] / І. М. Жаровська, Н. В. Оргинська, О. В. Парута, Л. В. Ярмол. – Львів : Ліга-прес, 2015. – С. 183–240.

2. Парута О. В. Теоретичні аспекти правової ідентичності особи / О. В. Парута // Митна справа. – 2013. – № 2 (86), ч. 2, кн. 2. – С. 20–27.

3. Парута О. В. Концепція правової ідентичності в дискурсі теорії держави і права / О. В. Парута // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2013. – Вип. 23, ч. 1. – С. 76–80.

4. Парута О. В. Суб'єкт правової ідентичності: загальнотеоретичні аспекти / О. В. Парута // Європейські перспективи. – 2013. – № 13. – С. 12–16.

5. Парута О. В. Генеза вчення про правову ідентичність / О. В. Парута // Європейські перспективи. – 2015. – № 3. – С. 18–25.

6. Парута О. В. Окремі питання взаємодії правової ідентичності та правової соціалізації / О. В. Парута // Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. «Юридичні науки». – 2015. – № 2. – С. 54–57.

7. Парута Е. В. Профессиональная правовая идентичность / Е. В. Парута // *Legea si Viata*. – Republica Moldova, MARTIE, 2015. – С. 75–78.

8. Парута О. В. Механізм формування правової ідентичності / О. В. Парута // *Право.UA*. – 2016. – №3. – С. 29–33.

9. Парута О. В. Правова ідентичність у парадигмі правової соціалізації / О. В. Парута // Нове міжнародне та національне законодавство – нові завдання юридичної науки : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 14–15 вересня 2013 р.). – К. : Центр правових і наукових досліджень, 2013. – С. 8–11.

10. Парута О. В. Соціальна цінність правової ідентичності особи / О. В. Парута // Сучасні правові системи світу: тенденції та фактори розвитку : матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 27–28 вересня 2013 р.). – Запоріжжя : Запорізька міська громадська організація «Істина», 2013. – С. 31–34.

11. Парута О. В. Человек и право: вопрос правовой идентичности / О. В. Парута // Держава і право : проблеми становлення і стратегія розвитку : матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ужгород, 15–16 листопада 2013 р.). – Херсон : Вид. дім «Гельветика», 2013. – С. 28–31.

12. Парута О. В. Національна ідея у праві сучасних держав / О. В. Парута // Державотворення та правотворення в Україні: проблеми та перспективи розвитку : матер. учасн. I регіон. наук.-практ. конф. (м. Львів, 11 квітня 2013 р.). – Львів : ННПП НУ «Львівська політехніка», 2013. – С. 95–98.

13. Парута О. В. Захист основних прав людини: правові реформи та криза правової ідентичності / О. В. Парута // Державотворення та правотворення в Україні: проблеми та перспективи розвитку : матер. учасн. II регіон. наук.-практ. конф. (м. Львів, 10 квітня 2014 р.). – Львів : ННПП НУ «Львівська політехніка», 2014. – С. 56–59.

14. Парута О. В. Правова ідентичність: компонент національної безпеки та державного розвитку України / О. В. Парута // Державотворення та правотворення в Україні: проблеми та перспективи розвитку : матер. учасн. III Регіон. наук.-практ. конф. (м. Львів, 16 квітня 2015 р.). – Львів : ННПП НУ «Львівська політехніка», 2015. – С. 120–123.

15. Парута О. В. Правова ідентичність: глобалізаційний вимір / О. В. Парута // Державотворення та правотворення в Україні: проблеми та перспективи розвитку: матеріали учасників III-ї заочної науково-практичної конференції (м. Львів, 11 квітня 2016 р.). – Львів : ННПП НУ «Львівська політехніка». – 2016. – С. 116–120.

16. Парута О. В. Щодо функцій правової ідентичності особи / О. В. Парута // *Materialy XII Mezinárodní vědecká - praktická konference «Zprávy vě-*

decké ideje» – 2016» (Praha, 27 října - 05 listopadu 2016 roku). – Praha : Publishing House «Education and Science» s.r.o, 2016. – С. 15–18.

АНОТАЦІЯ

Паруга О. В. Правова ідентичність особи. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. – Національний університет «Львівська політехніка» Міністерство освіти і науки України, Львів, 2017.

У дисертації виконано комплексне теоретичне дослідження правової ідентичності особи.

Здійснено огляд джерел і визначено методологію дослідження правової ідентичності, проаналізовано генезу концепції правової ідентичності. Розкрито сутність правової ідентичності особи як юридичної категорії. Досліджено структурні компоненти правової ідентичності особи, визначено її функції та види.

Визначено основні елементи механізму формування правової ідентичності особи. Встановлено чинники впливу на механізм формування правової ідентичності особи.

У дисертації проаналізовано проблеми формування та функціонування правової ідентичності особи в Україні, виявлено проблеми ідентичності особи у глобалізованому суспільстві та визначено шляхи вирішення проблем правової ідентичності особи.

Ключові слова: правова ідентичність, правова ідентифікація, індивідуальний правовий статус, правове виховання, правова поведінка.

АННОТАЦИЯ

Паруга А. В. Правовая идентичность личности. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.01 – теория и история государства и права; история политических и правовых учений. – Национальный университет «Львовская политехника» Министерства образования и науки, Львов, 2017.

В диссертации проведено комплексное теоретическое исследование правовой идентичности личности.

Определены методологические подходы к исследованию правовой идентичности личности и учение о генезисе научных взглядов путем выделения основных исторических этапов ее развития. Осуществлен обзор источников диссертационного исследования.

Раскрыта сущность правовой идентичности личности как юридической категории. Предложено ввести в систему юридических категорий правовую идентичность как индивидуальное качество человека, которое отражает

состояние психологического усвоения личностью собственного правового статуса и свидетельствует об осознании собственной роли в правовой системе.

Определена структура правовой идентичности путем выделения нормативного, психологического и поведенческого компонентов. Функциями правовой идентичности личности определены когнитивная, ценностная, эмоциональная, регулятивная, превентивная, защитная, поисковая и функция адаптации.

Выделены виды правовой идентичности личности, среди которых: в сфере деятельности субъекта правовой идентичности (правовая идентичность общего и профессионального субъекта); в гражданстве (правовая идентичность граждан, иностранцев, других категорий субъектов); по степени общественной пользы (положительная и отрицательная).

Усовершенствовано понятие механизма формирования правовой идентичности личности путем выделения последовательных этапов, среди которых ознакомление с правовой реальностью, отбор и интериоризация элементов правового статуса и деятельностный этап.

В процессе диссертационного исследования определены основные элементы механизма формирования правовой идентичности (объект и субъект правовой идентификации) и обеспечительные, под которыми понимаются индивидуальные и социально-правовые факторы влияния. Объектом правовой идентификации определен индивидуальный правовой статус человека. Субъектом правовой идентификации согласно проведенному исследованию является физическое лицо, участник процесса правовой социализации, который имеет достаточный уровень теоретических знаний и практического опыта реализации правовых норм, обладает коммуникативными свойствами и характеризуется высокой правовой активностью. Обеспечительными элементами механизма формирования правовой идентичности являются явления материального или духовного характера, которые, влияя на ход процесса правовой идентификации, приводят к качественным изменениям правовой идентичности.

Исследовав влияние глобализации на механизм формирования правовой идентичности личности, установлено, что глобализационные изменения сопровождаются разрушением устоявшихся форм человеческого общежития, радикальной трансформацией системы ценностей общества, модернизацией правовых явлений и нивелированием традиционного идентификационного процесса. Установлено, что глобализация, порождая целый спектр проблем для правового самоопределения личности, провоцирует наступление кризиса правовой идентичности, который проявляется как состояние правовой неопределенности человека, частичная или полная потеря достигнутой ранее правовой идентичности. Определено нормативное, а также психологическое происхождение кризиса правовой идентичности.

Недостатками в сфере правовой идентификации названы: низкий уровень правовой осведомленности граждан, фактическая незащищенность прав

человека, низкая правовая культура, распространение правового нигилизма, недостаточный уровень материальной обеспеченности, коррупция, необъективная судебная система, пробелы в законодательстве, макроэкономические и политические факторы.

Автором предложены пути решения проблем правовой идентичности человека, среди которых: демократизация и гуманизация правовых норм, обеспечение правовой осведомленности граждан, совершенствование процесса правового воспитания, повышение престижа права, эффективное проведение политико-правовых реформ и др.

Ключевые слова: правовая идентичность, правовая идентификация, индивидуальный правовой статус, правовое воспитание, правовое поведение.

ANNOTATION

Paruta O. V. Legal identity of a person. – Manuscript.

The thesis is for the degree of candidate of legal sciences in the specialty 12.00.01 – theory and history of state and law; history of political and legal studies. – National University «Lviv Polytechnic» at Ministry of Education and Science, Lviv, 2017.

In the thesis a comprehensive theoretical research of the legal identity of a person has been undertaken.

The overview of sources has been performed, the research methodology of legal identity has been defined, and the process of the formation and development of the concept of the legal identity has been studied. The essence of the legal identity of a person as a legal category has been revealed. Structural components of the legal identity of a person have been studied and its functions and types have been specified.

The research has been undertaken and the main elements of the formation mechanism of the legal identity of a person have been defined. The factors of influence on the formation mechanism of the legal identity of a person have been established.

In the thesis the problems of formation and functioning of the legal identity of a person in Ukraine have been analysed, the problem of a person identity in a globalized society has been revealed and the ways of solving the problems of the legal identity of a person have been determined.

Keywords: legal identity, legal identification, individual legal status, legal education, legal behavior.

Підписано до друку 17.01.2017 р.
Формат 60×84/16.
Папір друкарський. Ум. друк. арк. 0,9.
Зам. № 9. Наклад 100 пр.

Видавництво «ПАІС»
Реєстраційне свідоцтво ДК № 3173 від 23 квітня 2008 р.
вул. Гребінки 5, оф. 1, м. Львів, 79007
тел.: (032) 225-60-14, (032) 261-24-15
e-mail: pais@mail.lviv.ua; <http://www.pais.com.ua>